

مبانی و اصول مذاکره‌ی سیاسی در اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

حبیب‌الله عرفانی^{*۱}

حمیدرضا طوسی^۲

چکیده

هدف: علی‌رغم جایگاه محوری مذاکره سیاسی در حل‌وفصل مسالمت‌آمیز منازعات در جهان معاصر، بهره‌گیری از مبانی قرآنی در این عرصه غالباً مورد غفلت واقع شده است. این پژوهش با هدف تبیین و استخراج اصول و مبانی قرآنی مذاکره سیاسی، با تأکید بر اندیشه قرآنی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، انجام شده است.

روش‌شناسی پژوهش: این پژوهش با روش کیفی (تحلیلی-استنتاجی) انجام شده است، داده‌ها از طریق استخراج و گردآوری گزاره‌های مرتبط با مذاکره از آثار مکتوب امام خامنه‌ای بر مبنای انتخاب هدفمند واژگان کلیدی، گردآوری شده‌اند، در مرحله‌ی بعد، با اتکا به روش استنتاج، سؤالات پژوهش از دل داده‌ها استنباط و در نهایت، محتوای به‌دست‌آمده با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، تحلیل و تبیین گردیده است.

یافته‌ها: پژوهش نشان می‌دهد که مذاکره‌ی سیاسی در اندیشه امام خامنه‌ای بر مبانی ارزشی همچون (استقامت، استقلال، نفی سلطه، منافع متقابل) و اصول کارکردی استوار است، این اصول در دو سطح اصول راهبردی (شناختی-رفتاری) و تاکتیکی تحلیل شده است، اصول شناختی شامل (شناخت راهبرد طرف مقابل، سیاست‌ورزی حکیمانه، مصلحت‌اندیشی هوشمندانه، عزت‌توحیدی، واقع‌نگری) است. اصول رفتاری (تکلیف‌مداری، منطقی‌پذیری، کتمان، محاسبه عقلانی پیامد و آثار) را در بر می‌گیرد. این اصول در راستای تحقق اهداف کلان مذاکره به کار می‌روند. اصول تاکتیکی (نرمش قهرمانانه، نمایش هدفمند اقتدار، اقدام متقابل و منطق مواجهه با بی‌منطق) در موقعیت‌های خاص مورد استفاده قرار می‌گیرند.

نتیجه‌گیری: پژوهش نشان می‌دهد که این مبانی و اصول ظرفیت آن را دارند که در صورت التزام به آن‌ها، مسیر تأمین آرمان‌های نظام اسلامی از جمله حفظ عزت و استقلال، تحقق عدالت و مصلحت را در عرصه مذاکرات سیاسی هموار سازند.

کلیدواژه‌ها: اندیشه‌های قرآنی، مذاکره‌ی سیاسی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، اصول مذاکره‌ی سیاسی، مبانی مذاکره سیاسی، مذاکره سیاسی، مذاکره، دیپلماسی

Email: erfani1400@yahoo.com

۱- طلبه سطح ۴ حوزه علمیه قم، دانشجوی دکتری قرآن و روان‌شناسی مجتمع آموزش عالی قرآن و حدیث، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران (نویسنده مسئول).

Email: hamidreza_tusi@miu.ac.ir

۲- استادیار گروه قرآن و علوم انسانی، مجتمع عالی قرآن و حدیث، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۰

مقدمه

مذاکره‌ی سیاسی، به‌عنوان فرایند چانه‌زنی مبتنی بر استدلال و متقاعدسازی، جایگاه محوری در دیپلماسی مدرن دارد. این ابزار دیپلماتیک (سجادی، ۲۰۰۹: ۱۵۵) نه‌تنها برای حل‌وفصل مسالمت‌آمیز اختلافات سیاسی (قاسمی‌شوب و همکاران: ۲۰۲۰: ۹۶)، بلکه برای تحقق منافع ملی و بین‌المللی دولت‌ها و جریان‌های سیاسی حیاتی است (گوهری مقدم و همکاران، ۲۰۱۹: ۲۱۸)، حل‌وفصل مسالمت‌آمیز اختلافات و رسیدن به درک مشترک و توافق سیاسی از طریق مذاکره امر عقلانی بوده و همواره به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار صلح مورد توجه آیین توحیدی نیز است (قاسمی‌شوب و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۱۹)، زیرا یکی از ابزارهای انبیاء الهی در مسیر دعوت گفت‌وگوی عقلانی با جامعه هدف بوده است (قاسمی‌شوب، ۲۰۲۲: ۱۲)؛ بنابراین، مذاکره‌ی سیاسی در ادیان توحیدی و دین مقدس اسلام از اهمیت خاصی برخوردار است.

در حکومت معصومان(ع) مذاکره‌ی سیاسی روش برای حل‌وفصل اختلافات و تأمین منافع بوده است. بررسی تاریخی در سیره‌ی سیاسی پیامبر اسلام(ص) (شبان‌نیا، ۲۰۲۰: ۱۲) و امامان معصوم(ع) (قاسمی شوب و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۱۹) نشان می‌دهد که مذاکره‌ی سیاسی به‌عنوان کنش خردورزانه، نقشی اساسی در پیشبرد اهداف و برای دستیابی به منافع امت اسلامی داشته است (افراسیابی و اکبری، ۲۰۲۴: ۸۶)، هرچند از نگاه دینی و عقلانی هدف از مذاکره‌ی سیاسی رسیدن به توافقی است که موجب خشنودی و رضایت دو طرف باشد (شتابدرا، ۲۰۱۹: ۱۰)، اما بر اساس سیاست‌ورزی سکولاریستی که رسیدن به هدف هر نوع وسیله را توجیه عقلانی می‌کند (ردهد، ۱۹۹۸: ۱۳۶)؛ مذاکره‌ی سیاسی نیز رنگ‌باخته و به ابزار نامقدس تبدیل شده است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۰: ۲۳). از این‌رو تعهد عملی برخی حکومت‌ها نسبت به مذاکره ضعیف بوده و از آن به‌عنوان وسیله فشار و ابزار فریب طرف مقابل (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۱۶) استفاده می‌شود.

یکی از دلایل که مذاکره به ابزار سلطه‌جویی تبدیل شده است، فقدان الگوی مذاکره‌ی سیاسی قرآن محور است. زیرا در این شکی نیست که حل مشکلات بشر در سطوح مختلف در قرآن است (جوادی آملی، ۱۹۹۹: ۲۲۱)، اما درک عمیق و کاربرست آن نیازمند رجوع به معصومین(ع) و متخصصان متأثر از فرهنگ قرآن و اهل‌بیت(ع) است «وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ» (آل عمران: ۷). بر این اساس، برای استخراج اصول سیاست سالم از قرآن، نیاز به فقیهانی است که در ضمن تسلط عمیق بر معارف قرآن، آگاهی کامل از مسائل روز دنیا داشته باشند (فخر رازی، ۱۴۲۰ق: ۱۳۷) تا بتوانند پاسخگوی نیازهای جامعه باشند.

در بین فقه‌های معاصر حضرت امام خامنه‌ای(مدظله‌العالی) با اندیشه‌ی ژرف قرآنی و تجربه‌ی سیاسی گسترده، مرجعی قابل‌اعتماد برای استخراج اصول مذاکره‌ی سیاسی قرآن‌بینان و توانمندسازی دیپلماسی اسلامی است (سوری، ۲۰۱۸: ۱۳۰)، باتوجه‌به اهمیت روزافزون مذاکرات سیاسی در حل اختلافات بین‌المللی

و خلاً پژوهشی موجود در این خصوص، این پژوهش به ارائه مبانی و اصول مذاکره بر اساس اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌پردازد، موضوعی که تاکنون کمتر مورد توجه قرار گرفته است؛ بنابراین با توجه سؤال اصلی (چیستی مبانی و اصول مذاکره‌ی سیاسی در اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای) تحقیق حاضر در دو بخش (اصول راهبردی و تاکتیکی) سازمان‌یافته است.

پیشینه تحقیق

جستجوها نشان می‌دهد که مطالعات متعددی درباره مذاکره‌ی سیاسی در اسلام انجام شده است. این پژوهش‌ها بیشتر به بررسی سیره‌ی پیامبر اکرم و اهل‌بیت (ع) پرداخته‌اند، اما تاکنون مطالعه‌ی جامع درباره‌ی مبانی و اصول مذاکره‌ی سیاسی بر اساس اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) انجام نشده است، جدول زیر خلاصه‌ی از مهم‌ترین پژوهش‌های پیشین را ارائه می‌دهد.

جدول ۱: خلاصه پیشینه تحقیق

شماره	نویسنده و سال انتشار	عنوان مقاله	محتوای کلی مقاله	خلاء پژوهش نسبت به این تحقیق
۱	شبان‌نیا (۲۰۱۶)	شاخصه‌های مذاکره‌ی مطلوب اسلامی در حل‌وفصل منازعات سیاسی منطقه‌ای و بین‌المللی	استخراج شاخصه‌های مذاکره مطلوب اسلامی در سیاست بین‌الملل با استنباط از منابع اسلامی	تأکید بر کاربردهای معاصر مذاکره اسلامی و عدم بررسی مبانی و اصول مذاکره‌ی سیاسی در اندیشه‌ی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۲	معتمد کوثیانی و همکاران (۲۰۱۷)	اصل عزت و تسامح و رابطه آن با نرمش قهرمانانه در مذاکرات سیاسی از دیدگاه اسلام	تسامح در مذاکره سیاسی و ارتباط آن با مفهوم نرمش قهرمانانه در اندیشه اسلامی	بررسی اصول نرمش قهرمانانه در منابع اسلامی و عدم بررسی و تحلیل مبانی و اصول مذاکره‌ی سیاسی بر اساس دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۳	موحدی‌نیا و همکاران (۲۰۱۸)	اصول و قواعد بنیادین فقهی حاکم بر مذاکره	بررسی قواعد حاکم بر مذاکره با رویکرد فقهی	عدم تمرکز بر مبانی و اصول مذاکره سیاسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۴	گوهری مقدم و همکاران (۲۰۱۹)	الگوی مذاکره در سیره‌ی نبوی (ص)	تدوین الگویی برای مذاکره در سیره پیامبر (ص) با تأکید بر اصول دیپلماسی اسلامی	عدم بررسی مبانی و اصول قرآنی مذاکره‌ی سیاسی بر اساس اندیشه‌ی قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

۵	قاسمی شوب و همکاران (۲۰۲۰)	بازشناسی مذاکره‌ی سیاسی امام حسن (ع)؛ اصول گفتمان صلح	بررسی اصول و ضوابط مذاکره‌ی سیاسی امام حسن(ع) در صلح با معاویه با رویکرد توصیفی-تحلیلی	عدم پرداختن به مبانی و اصول مذاکره‌ی سیاسی در اندیشه‌ی قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۶	قاسمی شوب و همکاران (۲۰۲۰)	مذاکره سیاسی در سیره‌ی پیامبر اکرم(ص)؛ اصول و اهداف (مطالعه موردی: صلح حدیبیه)	بررسی اصول و اهداف صلح حدیبیه به‌عنوان نمونه‌ی از مذاکرات سیاسی در اسلام	عدم تبیین جامع مبانی و اصول قرآنی مذاکره‌ی سیاسی مبتنی بر دیدگاه‌های امام خامنه‌ای(مدظله العالی)
۷	قاسمی شوب (۲۰۲۲)	گونه‌شناسی اهداف مذاکره سیاسی در سیره نبوی(ص)	تحلیل اهداف عقلایی و اختصاصی پیامبر(ص) در مذاکرات با مخالفان	تمرکز بر سیره نبوی، بدون بررسی مبانی و اصول قرآنی مذاکره‌ی سیاسی مطابق دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

جمع‌بندی

بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که مذاکره‌ی سیاسی در اسلام از زوایای مختلف مورد توجه قرار گرفته است، اما مطالعه‌ی جامع درباره‌ی اصول و مبانی آن در اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای(مدظله‌العالی) وجود ندارد، این مقاله تلاش دارد تا این خلأ پژوهشی را برطرف کرده و به بررسی دیدگاه‌های ایشان با محوریت مبانی و اصول قرآنی مذاکره‌ی سیاسی بپردازد.

روش تحقیق

این پژوهش با رویکرد کیفی و به شیوه تحلیلی و استنتاجی انجام شده است. روش تحلیلی با بررسی نظام‌مند داده‌های تاریخی، قرآنی و روایی، مبانی و اصول مذاکره سیاسی را استخراج و تبیین می‌کند (پاکتچی، ۲۰۱۲: ۱۴۳)، در روش استنتاجی، متون دینی و آثار امام خامنه‌ای(مدظله‌العالی) مورد بازخوانی قرار گرفته و از طریق پرسش‌گری روشمند، لایه‌های مفهومی و دلالت‌های نظری مرتبط با مذاکره سیاسی استنباط می‌شود (صدر، ۲۰۲۰: ۳۲-۲۰)، این ترکیب روشی، امکان فهم عمیق و اجتهادی از مبانی و اصول مذاکره در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای را فراهم می‌آورد، در نهایت داده‌های تحقیق ناظر بر سوالات مطرح شده از طریق انتخاب کلید واژه‌های مرتبط از آثار (بیانات و مکتوبات) امام خامنه‌ای گردآوری و مورد تحلیل کیفی قرار گرفته است.

مفاهیم تحقیق

اصول

اصول جمع اصل، به معنای ریشه، بیخوبن هر چیزی (فراهیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۱: ۸۸)، زیر بنایی شیء دیگر (مصطفوی، ۱۴۱۶ق: ۹۵) پایه، مبنا، بنیاد، قواعد و قوانین آمده است (دهخدا، ۱۳۳۴ق، ج ۷: ۲۸۴۲)؛ در اصطلاح علوم سیاسی، اصل به معنای قانون مسلطی است که بر رفتار و کردار ملتی حکم فرماست، به عبارت دیگر اصول، قواعد و دستورالعمل‌های کلی هستند (افتخاریان، ۲۰۰۱، ج ۱: ۱۴۷) که راهنمایی عملی قرار می‌گیرد.

مذاکره^۱

مذاکره به معنای ردوبدل کردن، بحث، گفت‌وگو (باتمان قلیچ، ۲۰۱۷، ج ۲: ۲۱۸) چک‌وچانه زدن، توافق (باطنی، ۱۹۹۷: ۹۸۷) آمده است (زبیدی، بی‌تا، ج ۵: ۷۱؛ طریحی، ۱۴۰۸ق، ج ۳: ۴۳۷)؛ در اصطلاح علوم سیاسی، فرایند تعاملی است که میان دو طرف، اعم از دولتی یا غیردولتی، در شرایط تعارض شکل می‌گیرد و باهدف تأمین مصالح و منافع طرفین دنبال می‌شود، این فرایند معمولاً با تبادل امتیازات همراه است و در نهایت به یک توافق منتهی می‌شود (عبدالونیس شتا، ۱۴۱۷ق: ۲۳؛ شعبانعلی، ۲۰۱۹: ۲۷)؛ بنابراین، مذاکره سیاسی یک فرایند تدریجی است که در بستر نشست‌ها و تعاملات پیوسته شکل می‌گیرد و بر پایه‌ی تبادل امتیازات استوار است و نتیجه نهایی آن به میزان امتیازات ردوبدل شده بستگی دارد، این فرایند زمانی معنا دارد که میان طرفین تعارض یا اختلافی وجود داشته باشد.

مذاکره‌ی سیاسی در نگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تعامل راهبردی و مبتنی بر تبادل امتیازات در حوزه منافع ملی است که در چارچوب عقلانیت سیاسی انجام می‌گیرد، مشروط بر آنکه اصول بنیادین، ارزش‌های هویتی در آن خدشه‌دار نشود (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۱۶)؛ در نتیجه مذاکره به‌عنوان یک روش انعطاف‌پذیر، مناسب‌ترین روش در کلیه اختلافات از جمله مسائل سیاسی به شمار می‌رود.

سیاست

«سیاست» واژه‌ی پرکاربرد و چندوجهی است که در لغت به معنای تدبیر و حکمرانی گرفته شده است (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق: ۱۰۹؛ دورویه، بی‌تا: ۵۵)، مادی‌گرایان، سیاست را ابزاری برای کسب و حفظ قدرت می‌دانند و آن را دانشی معرفی می‌کنند که تعیین می‌کند چه کسی، چه چیزی را، در کجا و چرا به دست می‌آورد (مک‌آیور، ۱۳۴۴ق: ۲۶۴)، در مقابل، رویکرد فضیلت‌گرای اسلامی، سیاست را ابزار هدایت جامعه به‌سوی کمال و سعادت انسانی می‌داند (زنجانی، ۲۰۰۶: ۷۶)؛ آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) سیاست را جزء دین، امر مقدس و متأثر از اخلاق و معنویت می‌داند (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۱: ۳۲) که موجب پیشرفت و تعالی مادی و معنوی جامعه می‌گردد (خامنه‌ای، ۲۰۱۳: ۱۸۳) و حیات فردی و اجتماعی جامعه‌ی انسانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

مبانی مذاکراتی سیاسی در اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای

مبانی، جمع مبنا به معنای بنیاد، شالوده، بنیان و اساس است (فراهمی، ۱۴۰۹: ج ۸: ۳۸۲) و در اصطلاح، به پیش‌فرض‌ها، باورهای اعتقادی یا علمی گفته می‌شود که اصول مذاکراتی سیاسی بر آن استوار است (صدر، ۲۰۰۴: ۲۹۵)، در این متن مبانی، به باورهای تغییرناپذیر مقام معظم رهبری اشاره دارد که زیربنای مذاکراتی سیاسی محسوب می‌شوند که در ادامه ملاحظه می‌شود.

استقامت مدبرانه

استقامت از مبانی کلیدی اندیشه امام خامنه‌ای است که در حوزه سیاست و دیپلماسی نیز نقشی اساسی دارد. قرآن کریم در آیات متعددی «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا» (فصلت: ۳۰) و «فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ» (هود: ۱۱۲)، بر اهمیت استقامت تأکید کرده است (خامنه‌ای، ۲۰۱۸: الف، ۶۷۲)، براین اساس، امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بر لزوم پایداری در مبانی و ارزش‌های الهی تأکید دارد و در مذاکرات عدول از مبانی و ارزش‌های اسلامی و ملی را جایز نمی‌داند (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۲۶: ۳۰)، معظم‌له، استقامت را یک مسئله علمی و عملی در موفقیت دیپلماسی می‌داند که در آن تشخیص هوشمندانه وظیفه، نقش اساسی دارد و در اثر تشخیص ضعیف ممکن است خیلی‌ها در استقامت عملی دچار شک، تردید و لغزش شوند (خامنه‌ای، ۲۰۱۳: ۴۸۰)؛ این دیدگاه نشان‌دهنده نقش بنیادین استقامت نه تنها در مسائل فردی و اعتقادی، بلکه در عرصه‌ی سیاست و مذاکرات دیپلماتیک نیز دارای اهمیت است.

حفظ استقلال همه‌جانبه

از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، هر نوع رابطه و گفت‌وگوی که باعث وابستگی و یا تضعیف استقلال حکومت اسلامی شود قابل قبول نیست (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۱: ۱۰۵). حفظ استقلال و وابسته نشدن به دولت‌ها و خصوصاً قدرت‌های استکباری، یک مبنایی قرآنی است «وَلَا تَرْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصِرُونَ» (هود: ۱۱۳)، براین اساس، ایشان اعتماد همه‌جانبه به قدرت‌های طاغوتی را، راه نفوذ، تحمیل خواسته‌ها و عامل اساسی وابستگی دانسته (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۷: ۲۷۴) و آن را منافی باورهای جامعه ایمانی، خلاف عدالت‌خواهی و عامل شکست و سقوط ملت‌ها می‌داند (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۴: ۷۴)؛ طبق این بیان، اصل داشتن روابط دیپلماتیک و مذاکرات سیاسی با دولت‌ها خردمندانه است، اما این روابط و مذاکرات نباید باعث پذیرش نفوذ و در نتیجه وابستگی و از دست دادن استقلال سیاسی کشور باشد.

عدم سلطه‌گری و سلطه‌پذیری

در فرهنگ قرآنی دو گزاره‌ی سلطه‌پذیری و سلطه‌گری قابل‌پذیرش نیست. قرآن کریم با بیان «لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ» (بقره: ۲۷۹)، از سلطه‌ی ظالمانه بر دیگران و پذیرش سلطه‌ی ظالمانه دیگران منع می‌کند (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۵: ۲۸)، بااین‌وصف، مبنای مذاکرات سیاسی در نظام الهی بر عدم سلطه‌گری و

سلطه‌پذیری (خامنه‌ای، ۲۰۱۹، د، ۳۹۲)، و عدم نفوذ استوار است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۹: ۳۶)، البته این حرف به معنای نداشتن روابط دیپلماتیک و سازنده با ملل غیر متخاصم نیست (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۹: ۳۳) زیرا بر اساس منطق قرآن «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ» (ممتحنه، ۸) روابط شرافتمندانه و صلح‌آمیز با ملت‌های غیر متخاصم جهان یک امر عقلانی و ضروری است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۵: ۲۱)؛ بنابراین، مذاکره‌ی سیاسی در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بر عدم سلطه‌گری و سلطه‌پذیری استوار است و مذاکره‌ی که نتیجه آن تحمیل سلطه یک دولت اسلامی باشد، مورد قبول نیست.

اعتقاد به گفت‌وگوی خردمندانه

قرآن کریم گفت‌وگوی منطقی و خردمندانه را به‌عنوان یکی از راهبردهای اساسی در تعاملات انسانی معرفی می‌کند. «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ» (آل عمران: ۶۴)، این آیه فراتر از دنیایی اسلام حتی پیروان دیگر ادیان را بر اساس اصل مشترک توحیدی بر گفت‌وگوی خردمندانه و زندگی صلح‌آمیز فراخوانده است (خامنه‌ای، ۲۰۱۸، ب، ۱۵) که نشان‌دهنده‌ی لزوم تعامل بر مبنای مشترکات، عقلانیت و منطق در روابط اجتماعی و بین‌المللی است (خامنه‌ای، ۲۰۱۹، ب، ۱۹۹)، با این وصف، امام خامنه‌ای معتقد به مذاکره‌ی سیاسی به معنای رایج آن در امور سیاست خارجی است و آن را عقلانی می‌داند (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۷: ۲۷۴)، مشروط بر این که عزتمندانه باشد، ایشان تصریح می‌کند: «ما با اصل مذاکره مخالف نیستیم، بلکه با مذاکره‌ی که به سلطه‌پذیری منجر شود، مخالفت داریم» (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۷: ۲۷۴)، بنابراین، اصل مذاکره در اندیشه قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای، نه‌تنها مشروع، بلکه ضرورتی عقلانی برای تحقق اهداف کلان سیاسی و بین‌المللی محسوب می‌شود.

توجه به دستاوردهای متقابل

در اندیشه‌ی قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مبنای اساسی مذاکره‌ی سیاسی با حفظ اصول هویتی، ارزشی و بنیادی، ایجاد شرایط برد - برد است. به باور ایشان مذاکره یک نوع تعامل است و بایستی منافع هر دو طرف در آن محفوظ باشد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۱۶)؛ آیه «وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ» (انفال: ۶۱)، می‌تواند مبنایی این دیدگاه باشد، زیرا بر اساس آن، صلح و آرامش نیاز جامعه‌ی بشری است و مذاکره‌ی سیاسی حتی با دشمن در صورت که مطابق مصالح ملت اسلامی و تأمین‌کننده صلح و آرامش باشد، مطلوب است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۲۳: ۲۴)، با این وصف، اگر در مذاکره‌ی منافع طرفین لحاظ نشود، از مدار اعتبار خارج است، زیرا چنین توافقی عاقلانه نبوده و ممکن است نوعی سلطه‌پذیری باشد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۷: ۲۷۴) که با اصل قرآنی عدم اعتماد به قدرت‌های سلطه‌جو و نویدهای دنیایی آنان «وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ» (هود، ۱۱۳)، سازگار نیست (خامنه‌ای، ۲۰۲۰ الف: ۱۳۱)؛ بنابراین، در اندیشه‌ی امام خامنه‌ای، مذاکره‌ی سیاسی در صورت عقلانی است که مبتنی بر تأمین منافع متقابل باشد.

اصول مذاکره‌ی سیاسی در اندیشه‌ی قرآنی امام خامنه‌ای

مذاکره سیاسی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بر اصول خاصی استوار است که راهنمای عملی مذاکره‌کنندگان محسوب می‌شود. این اصول به تقویت قدرت چانه‌زنی و موفقیت در مذاکرات کمک می‌کند که دو محور (اصول راهبردی و تاکتیکی) قابل تبیین و استنتاج است.

اصول راهبردی

اصول راهبردی مذاکره‌ی سیاسی به آن دسته از اصولی گفته می‌شود که کاربرد بلندمدت داشته و برای دستیابی به اهداف اصلی و اساسی صورت می‌گیرد (افتخاریان، ۲۰۰۱، ج ۱: ۱۰۱) و اصول تاکتیکی و کوتاه‌مدت زمینه‌ساز و به‌نوعی تأمین‌کننده‌ی آن تلقی می‌شود (امیدوار، ۲۰۱۱: ۱۷۶)، این اصول در دو سطح شناختی و رفتاری ارائه می‌شود.

اصول راهبردی شناختی

سیاست‌ورزی حکیمانه

حکمت به معنای دستیابی به حق از طریق علم و عقل تعریف شده و دربردارنده‌ی مفاهیمی همچون عدالت، علم و حلم است (فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ج ۳: ۶۶)، در نگاه قرآنی، حکمت «اصابت به حقیقت از طریق دانش و تعقل» تعبیر شده است (طباطبایی، ۲۰۰۸، ج ۱۲: ۳۷۱)، در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، حکمت، اصل استوار و نفوذپذیر ناپذیر بوده و کار حکیمانه آن است که سنجیده و مبتنی بر حفظ ارزش‌ها باشد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳: ۲۴)، این دیدگاه برگرفته از آیات قرآن است «ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ» (نحل، ۱۲۵) و «ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحُكْمَةِ» (بنی اسرائیل، ۳۹) که حکمت را اندیشه استوار و نفوذناپذیر می‌داند (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۵: ۳۴)؛ (طباطبایی، ۲۰۰۸، ج ۱۲: ۳۷۱)، باین‌وصف، سیاست خارجی حکیمانه، سیاستی مبتنی بر عقلانیت و پرهیز از تصمیمات احساسی و هیجانی است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۴: ۲۸).

مذاکره‌ی سیاسی بر اساس سیاست‌ورزی حکیمانه، اشاره دارد که مذاکره از موضع دانایی و مبتنی بر مبانی صحیح، عقلانی، متقن و متکی به مدارک باشد؛ به‌گونه‌ی که قدرت اقناع، هدایت و تثبیت مشروعیت رفتاری داشته باشد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۵: ۶)، این اصل راهبردی ناظر بر انتخاب راهکارهای است که موجب کاهش تنش و دستیابی به توافقی پایدار می‌شود (لطیفی پاکده، ۲۰۰۸: ۱۶۴) و نظریه‌های معاصر روابط بین‌الملل نیز چنین منطقی را می‌پذیرد (شوئنفیلد، ۲۰۰۸: ۱۶)، بر این‌اساس، مذاکره و توسعه روابط دیپلماتیک حتی با حکومت‌های که پیشینه نامناسبی در تعامل با نظام اسلامی داشته‌اند، در صورت که تأمین‌کننده‌ی مصالح ملی باشد و بتواند مواضع طرف مقابل را به اهداف حکومت اسلامی نزدیک کند، اقدام حکیمانه محسوب می‌شود (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۳: ۵۷) و مطابق سیره‌ی سیاسی پیامبر اسلام (ص) است، چنانچه ایشان «از جمله با یهود اطراف مدینه مذاکره کرد، از آن سه طایفه، با یک طایفه جنگید و دو طایفه‌ی دیگر را نفی بلد کرد» (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۱: ۱۰۵)؛ در مجموع، اصل حکمت در مذاکره سیاسی معطوف به اقدام سنجیده به منظور نزدیک‌سازی مواضع طرف مقابل به منافع دولت و ملت اسلامی است.

شناخت راهبرد طرف مذاکره

یکی از اصول بنیادین راهبری مذاکره در اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) شناخت عمیق و دقیق اهداف طرف مذاکره است. این اصل ریشه در آموزه‌های دینی دارد که انسان با ایمان و جامعه ایمانی را باهوش و دارای بصیرت توصیف می‌کند «الْمُؤْمِنُ هُوَ الْكَائِسُ الْفَطِنُ» (کلینی، ۱۹۸۴، ج ۲: ۲۲۶) که می‌تواند اهداف، انگیزه‌ها و محاسبات طرف مقابل را به‌خوبی بشناسد؛ چون با عینک تیزبین الهی پدیده‌ها را می‌نگرد «اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ» (مجلسی، ۱۹۸۳، ج ۲۴: ۱۲۸)، رهبر معظم انقلاب، با تأکید بر این اصل، مذاکره را صرفاً یک گفت‌وگوی دیپلماتیک نمی‌داند (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۱۶)، بلکه آن را میدان تقابل اراده‌ها، منافع و ایدئولوژی‌ها می‌داند که بدون شناخت درست طرف مقابل، منجر به فریب یا انفعال خواهد شد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۰: ۲۳)، به‌عنوان مثال امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مقطع از تاریخ برخی از راهبردهای مذاکره‌کنندگان مقابل را به به‌روشنی شناسایی و طبقه‌بندی کرده است؛ از جمله: (۱) برهم زدن محاسبات راهبردی ایران، (۲) امتیازگیری بدون هزینه، (۳) نفوذ در لایه‌های تصمیم‌سازی، (۴) تغییر رفتار نظام اسلامی در بلندمدت (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۹، ۳۶)، این نشان می‌دهد شناخت راهبرد طرف مذاکره حیاتی است و مذاکره‌کننده جمهوری اسلامی نه‌تنها باید مسلط به تکنیک‌های مذاکره باشد، بلکه برخوردار از بصیرت سیاسی، درک راهبردی و تحلیل گفتمانی طرف مقابل نیز باشد، زیرا بی‌توجهی به این اصل، راه را برای فریب، تحمیل، و کاهش اقتدار سیاسی نظام اسلامی باز می‌کند.

واقع‌نگری

یکی از اصول راهبردی در مذاکره سیاسی بر اساس اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای، اتخاذ نگاه واقع‌بینانه و پرهیز از هیجانات و علایق شخصی یا گروهی است. آیه‌ی «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا» (بقره، ۹۴)، یکی از مستندات آن است، زیرا به مؤمنان دستور می‌دهد که در مواجهه با دیگران و پدیده‌های سیاسی و اجتماعی دنبال واقعیت باشند (فخر رازی، ۱۴۲۰ق، ج ۱۱: ۱۸۹)، رهبر معظم انقلاب، باتکیه بر این اصل، معتقدند که مذاکره باید واقع‌بینانه و به‌دور از تصمیم‌گیری‌های احساساتی (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۴۱)، سهل‌انگاری، سهل‌اندیشی (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۷: ۲۷۴) و ساده‌لوحانه باشد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۴۱)، در مذاکره‌ی سیاسی حسن نیت طرف مقابل نقش اساسی دارد و کشف آن نیازمند واقع‌نگری و بصیرت سیاسی است، زیرا در منطق برخی از دولت‌ها، مذاکره زبان حيله و نیرنگ و ابزار فشار است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۴: ۵۵)؛ بنابراین، نه بدبینی مطلق و نه خوش‌بینی ساده‌انگارانه، بلکه تحلیل مبتنی بر حکمت، تدبیر و آگاهی نسبت به واقعیات، اساس تصمیم‌گیری در عرصه گفت‌وگوهای راهبردی و سیاسی به شمار می‌آید.

مصلحت‌اندیشی هوشمندانه

مصلحت‌اندیشی هوشمندانه به معنای تصمیم‌گیری بر اساس تحلیل‌های عمیق، عقلانی و راهبردی است که در آن، آگاهی از آینده، ظرفیت‌های موجود و شرایط سیاسی به‌دقت مورد ارزیابی قرار می‌گیرد

(خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۱: ۷۰)، مصلحت‌اندیشی حقیقتی است قرآنی «كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» (بقره، ۲۱۶) که در اکثر موارد تشخیص موضوع آن برای احاد ملت دشوار است (بیانات، بی‌تا، ج ۲۰: ۴۵)، آیه مذکور اشاره دارد بر اینکه انسان‌ها در تشخیص مصالح فردی و اجتماعی خود ضعیف است، از این‌رو گاهی چیزی را مصلحت می‌داند که در واقع به مصلحت آن‌ها نیست و گاهی بر عکس چیزی را ضرر تلقی می‌کند به مصلحت است (طباطبایی، ۱۹۷۳، ج ۲: ۱۶۳)، همچنین آیه «وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ» (توبه، ۵۹) حکایت از آن دارد که ایراد و اشکال مردم بر فرمان خدا و پیامبر اسلام (ص)، ناشی از جهل آنان در تشخیص مصلحت است (خامنه‌ای، ۲۰۲۲: ۳۱۰) بر اساس مصلحت‌اندیشی هوشمندانه، معیار مذاکرات سیاسی حفظ مصالح عمومی و منافع ملت اسلامی است (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ الف، ۷۸)؛ البته تشخیص آن در اکثر موارد دشوار است (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ ج، ۴۰)، برای همین ممکن است مذاکره‌ی سیاسی برای احاد ملت قابل قبول تلقی نشود (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۴: ۲۸)، اما در واقع راهکار کار واقعی «علاج‌جویانه برخورد کردن با مسائل و تلاش برای حل مشکلات و باز کردن گره‌ها باتدبیر و زیرکی» باشد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۲۸: ۱۴)؛ بنابراین، اصل مصلحت‌اندیشی هوشمندانه در مذاکرات سیاسی به معنای اتخاذ راهبرد عاقلانه، واقع‌بینانه و منعطف است که ضمن حفظ اصول اساسی، از فرصت‌ها برای تأمین منافع راهبردی و پیشبرد اهداف بلندمدت جامعه اسلامی، بهره می‌برد.

عزت توحیدی

عزت توحیدی در اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، یک اصل راهبردی در عرصه‌ی سیاست خارجی است (بیانات، بی‌تا، ج ۱۱: ۱۰۵)، در نگاه رهبری «عزت به معنای ساخت مستحکم درونی یک فرد یا یک جامعه است که او را در مقابله‌ی با دشمن، در مقابله با موانع، دارای اقتدار می‌کند و بر چالش‌ها غلبه می‌بخشد» (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ د، ۹۲)، این اصل قرآنی «وَلَن يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء، ۱۴۱) و روایی «الْإِسْلَامُ يَعْلُو وَ لَا يُعْلَىٰ عَلَيْهِ» (ابن بابویه، ۱۹۸۴، ج ۴۴: ۳۴۴)، به معنای استقلال هویت و کرامت سیاسی است و ملاک آن صرف قدرت فیزیکی یا اقتصادی نیست، بلکه به عنوان شأن و جایگاه معنادار امت اسلامی در معادلات جهانی مطرح است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۵: ۴۶) و حتی در شرایط ضعف مادی منجر به حفظ عزت و اقتدار امت اسلامی (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ الف: ۷۰)، مانع پذیرش توافقاتی دلت‌بار می‌شود، مطابق اصل عزت توحیدی، هرگونه رفتار یا توافقی که باعث فرودستی و تحقیر نظام و ملت اسلامی شود، درست نیست (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ الف: ۷۰)؛ بنابراین، اصل عزت توحیدی در مذاکرات سیاسی، ترجمان عملی اقتدار معنوی، استقامت ارزشی و پرهیز از وابستگی تحقیرآمیز است و تضمین می‌کند که تعاملات دیپلماتیک، همسو با شأن نظام اسلامی و استقلال سیاسی امت اسلامی باشد.

اصول راهبردی رفتاری

کتمان و استتار (تقیه)

در اندیشه‌ی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) اصل تقیه به‌عنوان یکی از شاخص‌های بنیادین سیاست خارجی، جایگاه ویژه‌ای دارد (خامنه‌ای، بی تا الف، ج ۱۱: ۱۰۵). این اصل برگرفته از آموزه‌های دینی است که آن را اساس دین «التَّقِيَّةُ دِينِي وَ دِينُ آبَائِي» (مجلسی، ۱۹۸۳، ج ۷۲: ۴۱۱)، ملاک دین‌داری «وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا تَقِيَّةَ لَهُ» (کلینی، ۱۹۸۴، ج ۲: ۲۱۷) و سپر مؤمن «التَّقِيَّةُ تُرْسُ الْمُؤْمِنِ وَ التَّقِيَّةُ حِرْزُ الْمُؤْمِنِ» (حرعاملی، ۱۹۹۵، ج ۲۲: ۸۸) بیان می‌کند، این اصل اگرچه در سنت فقهی عمدتاً در بُعد فردی و فقه‌العبادات مورد توجه بوده است و در برداشت‌های رایج و نادرست، نشانه‌ی ترس و انفعال، تلقی می‌شود (خامنه‌ای، ۲۰۱۸، ج ۳۳۶)، اما در واقع، به‌منزله‌ی یک ابزار راهبردی مشروع در عرصه‌ی تعاملات سیاسی تفسیر شده (خامنه‌ای، بی تا، ج ۱۱: ۱۰۵) و نقش ویژه در پیش‌برد سیاست خارجی دارد.

از نگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) تقیه نه تنها به‌عنوان پرهیز از آسیب و عقب‌نشینی، بلکه به‌مثابه‌ی تدبیر عقلانی و پیش‌رفتن برای رسیدن به اهداف سیاسی معرفی می‌شود (خامنه‌ای، ۲۰۲۲، ج ۱۷۳)، یعنی ابزاری مشروع و هوشمندانه که در فضای درگیری و تقابل فکری، نقش حفاظتی و تهاجمی را توأمان دارد (خامنه‌ای، ۲۰۰۰، ج ۳۶۵)، مطابق این اصل، از لازمه‌ی مذاکره‌ی هوشمندانه با دولت‌ها، کتمان اسرار سیاسی است و هوشمندانه نیست در مقام مذاکره همه‌ی اسرار یک ملت گفته شود (خامنه‌ای، ۲۰۱۸، ج ۴۴)؛ بنابراین، تقیه یک اصل راهبردی در عرصه‌ی مذاکره‌ی سیاسی است که کارکردهای همچون استتار راهبرد، کتمان تاکتیک‌های اجرایی و جلوگیری از افشای مقاصد بلندمدت نظام را دارد، این اصل در عرصه‌ی مذاکره نه نشانه‌ی سازش‌کاری، بلکه بخشی از منظومه عقلانی سیاست‌ورزی دینی است که با اصولی چون عزت و حکمت در تعارض نیست، بلکه در راستای تثبیت و تحقق آن‌ها عمل می‌کند و می‌توان از آن به‌مثابه‌ی یک ابزار راهبردی نرم در مذاکره‌ی سیاسی یادکرد که مبتنی بر مصلحت‌سنجی دین‌مدار و آینده‌نگر است.

منطق‌پذیری و استدلال

یکی از اصول راهبردی در مذاکره سیاسی در منظومه‌ی فکری امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، اصل منطق‌پذیری، استدلال و دفاع عقلانی است. این اصل، ریشه در آموزه‌های قرآنی دارد؛ چنان آیه‌ی ۱۲۵ سوره نحل «ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ»، نشان‌دهنده‌ی آن است که گفت‌وگو و تعامل حتی با مخالفان باید بر مبنای عقلانیت استدلال باشد، امام خامنه‌ای که مذاکره را نه امری صرفاً ظاهری و تشریفاتی، بلکه تصمیمی راهبردی و مبتنی بر تحلیل عقلانی از وضعیت موجود می‌داند (خامنه‌ای، بی تا، ج ۳۴: ۵۸)، معتقد است که رد یا قبول آن باید بر منطق و استدلال استوار باشد (خامنه‌ای، بی تا، ج ۴۰: ۲۳)، به‌عنوان نمونه، مخالفت ایشان با برخی مذاکرات، بر این مبناست که این‌گونه مذاکرات را بی‌نتیجه (خامنه‌ای، بی تا، ج ۴۰: ۲۳)، همراه با ضرر برای منافع ملی و اسلامی (خامنه‌ای، بی تا، ج ۲۴: ۴)، نشانه‌ی بی‌منطقی طرف مقابل (خامنه‌ای، بی تا، ج ۳۴: ۵۸)، امتیازگیری یکجانبه (خامنه‌ای،

بی‌تا، ج ۴۱: ۱۳)، تحمیل خواسته‌ها (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ ج: ۲۲۳) و ابزاری برای نفوذ دشمن ارزیابی می‌کنند (خامنه‌ای، بی‌تا الف، ج ۳۷: ۲۶۷)؛ بنابراین، در اندیشه امام خامنه‌ای، هرگونه پذیرش یا رد مذاکره بایستی منطقی و استدلالی باشد.

تعیین موضوع و مرز مذاکره

یکی از دیگر اصول مذاکره در اندیشه قرآنی رهبر انقلاب، تعیین موضوع مذاکره است. این اصل مبنایی قرآنی دارد، بر اساس آموزه‌های قرآن «قُلْ أَغْفِرُ اللَّهُ تَأْمُرُونِي أَعْبِدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ» (زمر، ۶۴)، هر نوع توافق و تعامل که منجر به زیر پا گذاشتن اصل از اصول اسلامی شود، قابل‌پذیرش نیست (طباطبایی، ۱۹۷۳، ج ۱۷: ۲۸۹)، چنانچه یکی از خواسته‌های مشرکین مکه از رسول خدا(ص) این بود که از مبارزه با طاغوت که اصل اسلام است دست بردارد و این در خواست هرگز مورد پذیرش حضرت قرار نگرفت (بحرانی، ۱۹۹۴، ج ۴: ۷۲۴)، این اصل کلی قابل‌تعمیم در مذاکره در سیاسی نیز است، از این‌رو در اندیشه‌ی قرآنی امام‌خامنه‌ای، در مذاکره‌ی سیاسی باید موضوع و مرز مذاکره مشخص باشد، زیرا برخی موضوعات خط‌قرمز بوده و قابل‌مذاکره نیست، به تعبیر معظم‌له «روی مسائل ناموسی انقلاب» (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۱۶) مذاکره مشروع نیست، به‌عنوان مثال دفاع از مظلوم (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۲۵: ۲۸)، توانایی‌های نظامی، تمامیت ارضی (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ ج: ۲۲۳)، ارزشهای ملی، استقلال کشور و مسائل از این دست، خط قرمز نظام اسلامی است و پاسخ مذاکره در این موارد با قاطعیت و جدیت تمام در یک کلام منفی است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۱۶)؛ بنابراین، یکی از اصول راهبردی تشخیص و تعیین موضوع مذاکره است.

محاسبه عقلانی پیامدها و آثار

در مذاکره باید پیامدها و آثار آن لحاظ شود. بر اساس دیدگاه رهبری اگر مذاکره به نفع نظامی اسلامی نباشد ارزش ندارد و نباید انجام شود (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۹: ۳۶) و اگر مذاکره تنها به سود طرف مقابل بود؛ ولی ضرر به ملت اسلامی نداشت، همچنین از مدار اعتبار خارج است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۹: ۳۶) و نکته مهم اینکه گاهی ممکن است مذاکره به‌طور نسبی برای طرفین مذاکره سود و زیانی را داشته باشد، اما از جهات دیگر به صلاح نباشد، به‌عنوان مثال، صرف مذاکره‌ی نظام اسلامی که در دنیا اعتباری سیاسی دارد، با یک ابر قدرت سیاسی که به دنبال سلطه است و از مذاکره به عنوان راهبرد فشار استفاده می‌کند (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۱۶)، اعتباری سیاسی کاذب ایجاد کرده و موجب تقویت او می‌شود (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۹: ۳۶) و از طرف دیگر موجب تضعیف اراده و اعتماد به نفس جمهوری و حتی دیگر ملت‌های مسلمان می‌شود، چنین مذاکراتی قطعا از مدار ارزش خارج است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۹: ۳۶)؛ بنابراین، از نگاه رهبر انقلاب، بایستی سود و زیان ملی و بین‌المللی مذاکرات سیاسی، به‌گونه جدی مورد توجه باشد.

تکلیف‌مداری

تکلیف‌مداری یکی از اصول راهبردی در عرصه مذاکرات سیاسی است. آیات متعددی قرآن بیانگر این اصل است به‌عنوان نمونه آیه‌ی «لَا يُلْغِي اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ» (بقره: ۲۸۶)

اشاره دارد که انسان در حوزه فردی، اجتماعی و سیاسی به اندازه توان خود مکلف و در برابر اعمالش مسئولیت دارد (طباطبایی، ۱۹۷۳، ج ۲: ۴۴۳)، همچنین آیه «وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ» (مائده، ۵۴) بیانگر این اصل در مخالفت با افکار انحرافی اکثریت جامعه و مبارزه با سنت‌های غلط است (طباطبایی، ۱۹۷۳، ج ۵: ۳۷۹) و آیه مأموریت حضرت موسی (ع) در هدایت فرعون «اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ» (نازعات، ۱۷) نیز بیانگر اصل تکلیف‌مداری است؛ بنابراین، یکی از اصول راهبردی قرآنی در عرصه‌ی مذاکرات سیاسی تصمیم و اقدام براساس تشخیص و انجام تکلیف است که در اندیشه‌ی قرآنی امام خامنه‌ای نیز برجسته است.

اصل تکلیف‌مداری در اندیشه‌ی آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، بیانگر این واقعیت است که مذاکره‌ی سیاسی باید خردمندانه، بر اساس مصالح اهم و به دور از تحت‌تأثیر گرفتن هیجانات فردی، تبلیغات رسانه‌ی و افکار عمومی باشد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۴۱)، زیرا مذاکره یک نوع معامله طرفینی بوده و تشخیص موضوع آن دشوار است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۴۱)، از این‌روی گاهی بر خلاف انتظارات توده‌ی مردم و چه بسا نخبگان جامعه، با موضوع مذاکره مخالفت می‌شود (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ الف: ۷۳۶)؛ در مواردی بر اساس مصالح اسلام است، مذاکره انجام می‌گیرد و حال آنکه احاد ملت یا بخشی از نخبگان جامعه آن را نامناسب تلقی می‌کنند (خامنه‌ای، ۲۰۱۸: ۳۱۴)، اینجاست که اهمیت اصل تکلیف‌مداری روشن می‌شود، چنانچه مذاکره‌ی و صلح امام حسن مجتبی (ع) با معاویه از پیچیده‌ترین موضوعات تاریخ اسلام و بر اصل انجام تکلیف استوار بود (خامنه‌ای، ۲۰۱۷ الف: ۴) و برای همین، مورد مخالفت بسیاری از افراد جامعه آن روز قرار گرفت (خامنه‌ای، ۲۰۱۷ الف: ۱۰)، همچنین قیام سیدالشهدا (ع) بر اساس احساس تکلیف بود ولی خیلی‌ها حتی خواص جامعه آن‌روز مخالفت کردن (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۴: ۲۷)، البته نباید فراموش کرد تکلیف‌مداری، بی‌اعتنایی به نتیجه نه، بلکه عمل به وظایف دینی به هدف دستیابی به نتایج مطلوب با استفاده از روش‌ها و ابزار مشروع است (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۵: ۲۶) و حتی در صورت عدم تحقق نتیجه مطلوب، انجام تکلیف به‌خودی‌خود ارزشمند است و موجب احساس پشیمانی نمی‌شود.

اصول تاکتیکی

اصول تاکتیکی، به آن دسته از اصول گفته می‌شود که برای دستیابی به اهداف کوتاه‌مدت به کار می‌رود و زمینه‌ساز تحقق اصول راهبردی است (افتخاریان، ۲۰۰۱، ج ۲۱: ۴۵۵؛ امیدوار، ۲۰۱۱: ۱۸۰)، منظور از این اصول در مذاکره‌ی سیاسی به معنای خدعه و نیرنگ نیست، زیرا چنین رفتاری با آموزه‌های قرآنی «يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ» (بقره، ۹) سازگار نیست، بلکه مجموعه‌ی از قواعدی است که مورد تأیید شریعت مقدس اسلام بوده و در راستایی مذاکره‌ی سیاسی کاربردهای کوتاه‌مدت و زمینه‌ساز دارد که در ادامه بررسی می‌شود.

نرمش قهرمانانه

در تحلیل راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مفهوم «نرمش قهرمانانه» جایگاهی محوری یافته است. این اصطلاح نخستین بار توسط امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در ترجمه فارسی کتاب صلح الحسن (ع) به عنوان «پرشکوه‌ترین نرمش قهرمانانه تاریخ» به کار رفت که ناظر بر هوشمندی سیاسی امام حسن (ع) در پذیرش صلح با معاویه است (غفاری، ۲۰۱۹: ۱۸۹)، از دیدگاه رهبری، «نرمش قهرمانانه به معنای مانور هنرمندانه برای دست‌یافتن به مقصود است» (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ الف: ۶۵۳)، نه به معنای «دست برداشتن از آرمان‌ها و هدف‌های نظام اسلامی» (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۵: ۴۴)، مبنای قرآنی این رویکرد را می‌توان در آیه ۱۶ سوره انفال یافت «وَمَنْ يُؤْلِهِمْ يَوْمَئِذٍ دَبْرَهُ إِلَّا مَتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ» که نشان می‌دهد سالک راه خدا (در هر نوع سلوکی) برای رسیدن آرمان‌های گوناگون و متنوع اسلامی، باید از شیوه‌های متنوع استفاده کند و در هر گونه حرکتی مثل میدان رزم نظامی، باید به دنبال رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده باشد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳۵: ۴۴) تا به نتایج مطلوب دست‌یابد.

منظور از نرمش قهرمانانه در مذاکره، اتخاذ موضعی همراه با انعطاف تاکتیکی در ظاهر، اما با حفظ صلابت و اقتدار راهبردی در اصول است (خامنه‌ای، ۲۰۱۹ ز: ۱۲۳)؛ این مهم در تعبیر ایشان از دیپلماسی به عنوان «میدان نرمش‌های قهرمانانه» با توصیه به این که «تیزتر از شمشیر، نرم‌تر از حریر و سخت‌تر از سنگ و پولاد» باشید بازتاب یافته است (خامنه‌ای، بی‌تا الف، ج ۳۵: ۳۴)، این نشان می‌دهد که نرمش قهرمانانه در مذاکره نه به معنای سازش با حریفان در میدان نبرد، بلکه به معنای نشان دادن ابتکار و مهارت دیپلماتیک به منظور کسب نیرو برای گام‌های دیگر مبارزه است؛ بنابراین، «نرمش قهرمانانه»، امکان پیشروی در مذاکرات سیاسی را بدون عدول از اصول بنیادین فراهم می‌آورد.

اقدام متقابل

اقدام متقابل به عنوان یک ابزار حقوقی برای تضمین رعایت حقوق بین‌الملل و تعهدات بین‌المللی، شامل اقدامات مشروعی همچون مقابله به مثل و عمل تلافی‌جویانه است (طوسی، ۲۰۱۹: ۲۰۲) که در شرایط مختلف برای جبران تخلفات و نقض حقوق معتبر بین‌المللی به کار می‌رود (افتخاریان، ۲۰۰۱، ج ۱: ۲۰۰)، اقدام متقابل یک اصل قرآنی است که در آیه «فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَیْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَیْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَیْكُمْ» (بقره، ۹۴)، بیان شده است و فراتر از مباحث فقهی به مباحث سیاسی و روابط بین‌الملل نیز قابل تطبیق است (فخر رازی، ۱۴۲۰ق، ج ۵، ۲۹۲)، بر اساس این اصل، امام خامنه‌ای با در نظر داشت شرایط و تحلیل مقتضیات زمان، بر ضرورت واکنش متقابل و بهره‌گیری هوشمندانه از ابزارهای سیاسی در برابر فشارهای طرف مقابل در فرایند مذاکره تأکید دارد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱: ۱۶)، ایشان معتقدند زمانی که طرف مقابل به جای دستیابی به توافق منصفانه، به دنبال فشار و تحمیل منافع خود است، باید پاسخ مناسب داده شود (خامنه‌ای، ج ۳۷: ۲۸۵)؛ بنابراین، پایبندی در تعهدات و مذاکرات سیاسی تا زمانی ارزشمند است که طرف مقابل به تعهدات خود استوار بماند، در غیر این صورت بایستی اقدامات مشابه روی دست گرفته شود.

نمایش هدفمند اقتدار

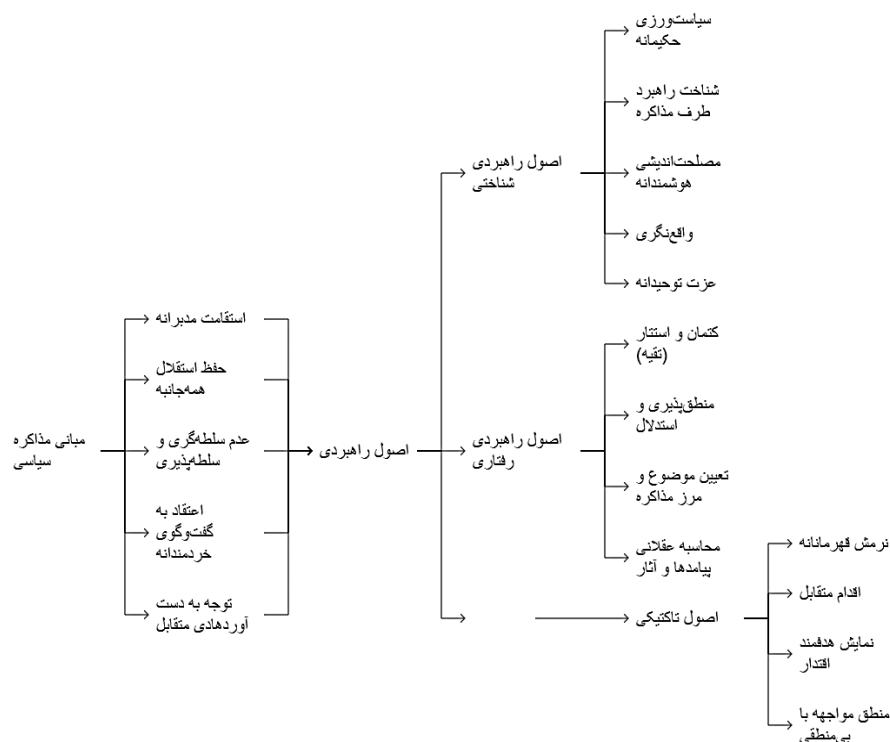
نمایش هدفمند اقتدار، یکی از اصول تاکتیکی مذاکره در اندیشه سیاسی امام خامنه‌ای به شمار می‌رود. این اصل مبنای قرآنی دارد، به‌عنوان مثال آیه «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» (فتح، ۲۹) به نمایش همدلی و ایستادگی، و آیه «فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ» (مائده، ۵۴)، قدرت معنوی و عزت الهی امت مسلمان را نشان می‌دهد، از این‌رو در اندیشه‌ی رهبری مذاکره‌ی بایستی از موضع قدرت باشد نه از موضع ضعف و درماندگی (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۳: ۳۸)، برای این که احساس قدرت یا ضعف در کیفیت مذاکره، تأثیر مستقیم دارد، در مذاکرات از روی ضعف، باید دائماً شرایط طرف مقابل پذیرفته شود و اگر مذاکره از موضع قدرت باشد، امتیازدهی و امتیازگیری و شرط‌گذاری دو جانبه است (خامنه‌ای، ۲۰۱۸، ۱۴۹)، باین‌وصف، با توجه به موقعیت جغرافیایی کم‌نظیر، مشروعیت و مقبولیت سیاسی و قدرت نظامی جمهوری اسلامی (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۱، ۱۶)، مذاکره از موضع ضعف قابل توجیه نیست (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۰: ۲۳)، این ظرفیت‌های ارزشمند ایجاد می‌کند که مذاکره‌کنندگان نظام اسلامی همواره از موضع اقتدار وارد مذاکره شود.

در چارچوب نمایش هدفمند اقتدار، نمایش سنجیده و هوشمندانه مؤلفه‌های قدرت ملی، اعم از نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و هویتی (خامنه‌ای، ۲۰۱۹: ۱۳۵)، باید به‌گونه‌ی سامان یابد که ادراک راهبردی طرف مقابل را نسبت به هزینه‌ها و منافع هرگونه امتیازخواهی یا تقابل دگرگون سازد (خامنه‌ای، بی‌تا، ۳۹: ۱۰)، البته این اصل به‌معنای تهدید و شروع جنگ نیست، چون در اندیشه سیاسی اسلام طرفداری از جنگ و شروع کننده بودن آن مطلوب نیست (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۴۰، ۲۳)، بلکه این اصول به‌مثابه ابزاری برای بازدارندگی، ارتقای موقعیت چانه‌زنی و صیانت از منافع ملی و عزت سیاسی به کار گرفته می‌شود (خامنه‌ای، ۲۰۱۸ الف، ۷۴۰)؛ بنابراین، در نگاه قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مذاکره‌ی سیاسی بایستی از موضع قدرت و با نمایش گذاشتن هدفمندانه اقتدار باشد نه از روی ضعف و درماندگی.

منطق مواجهه با بی‌منطقی

تاکتیک منطق مواجهه با بی‌منطقی در مذاکرات به‌عنوان یک راهبرد مؤثر، بر این فرض استوار است؛ در صورتی که یکی از طرفین مذاکره رفتار غیرمنطقی از خود نشان دهد، طرف مقابل باید با استفاده از منطق مواجهه با بی‌منطقی و به‌طور هوشمندانه، از مذاکره سرباز زند یا تعهدات سختی را پیشنهاد کند تا طرف مقابل تسلیم شود (افتخاریان، ۲۰۰۱، ج ۱: ۱۳۴)، این تاکتیک ریشه قرآنی دارد و در آیات قرآن به‌صراحت بیان شده که انسان در مواجهه با بی‌منطقی طرف مقابل اجازه دارد آنان را با همان منطق پاسخ دهد «وَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ» (انفال: ۵۸)، این آیه اشاره دارد که انسان اجازه دارد در برابر هر نوع نقص پیمانی، آن را نادیده بگیرد و نقص کند (طباطبایی، ۱۹۷۳، ج ۹: ۱۱۳)، از نگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز این اصل مورد تأکید است، به‌عنوان مثال در مذاکرات هسته‌ای

برجام، زمانی که آمریکا با خروج از توافق، رفتار بی‌منطقی از خود نشان داد، آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با اتخاذ مواضع منطقی و دقیق، این تاکتیک را به کار گرفت، به‌گونه‌ای که شرایط مذاکره به‌شدت به ضرر آمریکا تمام شد (خامنه‌ای، بی‌تا، ج ۱۵: ۹۴)؛ بنابراین، یکی از تاکتیک‌های کاربردی در مذاکره سیاسی پاسخ متناسب و متقابل برای مذاکره‌کنندگان بی‌تعهد است.

نمودار ۱: مبانی و اصول مذاکره سیاسی

نتیجه‌گیری

مذاکره سیاسی، به‌عنوان ابزاری مؤثر در سیاست خارجی، زمانی می‌تواند به حل و فصل اختلافات و دستیابی به توافقات مشترک کمک کند که بر اصول مستحکم و جامع استوار باشد. در این پژوهش، علاوه بر بررسی اصول مذاکره سیاسی قرآن‌محور، به مبانی اساسی برای موفقیت در فرایند مذاکره پرداخته شده است که شامل استقامت، استقلال همه‌جانبه، اعتقاد به مذاکره و توجه به دستاوردهای متقابل است، استقامت به معنای پابندی به اصول دینی در برابر راهبرد فشار است که مذاکره‌کنندگان را از فریب و تسلیم در برابر تهدیدات مصون می‌دارد.

استقلال همه‌جانبه، شرط اجتناب از وابستگی‌های سیاسی و اقتصادی، بر لزوم خودکفایی در زمینه‌های مختلف تأکید دارد. این مبنا موجب حفظ عزت ملی می‌شود، اعتقاد به مذاکره، برای تعامل سازنده، بر اساس اندیشه‌ی قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، به معنای استفاده از مذاکره برای ایجاد روابط عادلانه و بلندمدت با سایر کشورهاست، مطابق این مبنا، بایستی مذاکره ابزاری برای دستیابی به منافع مشترک باشد، نه ابزاری برای تسلیم و عقب‌نشینی از اصول، همچنین توجه به دستاوردهای متقابل به‌عنوان معیاری برای سنجش موفقیت مذاکره، بر تعادل و انصاف در نتایج مذاکرات تأکید می‌کند، در این راستا، مذاکرات باید منافع هر دو طرف را تأمین کرده و از هرگونه ظلم و آسیب به طرفین جلوگیری کند.

اصول مذاکره سیاسی بر اساس اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در دو دسته‌بندی کلی: راهبردی و تاکتیکی بررسی شد، اصول راهبردی به دو دسته اصول شناختی (سیاست‌ورزی حکیمانه، مصلحت‌اندیشی هوشمندانه، واقع‌نگری، کتمان، شناخت راهبرد طرف مقابل، عزت‌توحیدی) و رفتاری (منطق‌پذیری، تکلیف‌مداری، محاسبه پیامد و آثار، تکلیف‌مداری) تقسیم شده است و در مجموع این اصول به تحقق اهداف بلندمدت سیاست خارجی از مذاکره کمک می‌کنند، این اصول موجب می‌شوند که دولت‌ها در مذاکرات نه تنها از موضع قدرت بلکه از موضع عزت و حکمت عمل کنند، بر اساس اصول راهبردی همچون سیاست‌ورزی حکیمانه و مصلحت‌اندیشی هوشمندانه، گاهی ممکن است مذاکره‌ی سیاسی حتی با دولت‌های که سابقه جنگ و تنش جدی با نظام اسلامی را داراست، جایز و حکیمانه باشد.

در مقابل، اصول تاکتیکی مانند: نرمش هوشمندانه، اقدام متقابل، منطق مواجه با بی‌منطق و نمایش هدفمند اقتدار، در شرایط خاص و مقاطع زمانی حساس به کار می‌آیند و به مذاکره‌کنندگان کمک می‌کنند تا در برابر سیاست‌های نیرنگ آمیز تصمیمات هوشیارانه اتخاذ کنند؛ بنابراین، اصول مذاکره بر مبنای اندیشه‌های قرآنی آیت‌الله خامنه‌ای می‌توانند ضمن حفظ عزت و استقلال ملی، به تحقق اهداف اسلامی در سیاست خارجی کمک کرده و زمینه‌ساز تعاملات سازنده میان دولت‌ها شوند.

References

- Abdul-Waniss Shata, Ahmad (1996). *The General Principles of International Relations in Islam in Times of Peace*. Cairo: Islamic Thought.
- Afrasiabi, Zahra, Akbari, Mahmoud (2024). "Explaining the Rationality of Imam Khomeini's (ra) Unifying Approach in the International Relations of Muslim Countries." *Iran's Contemporary Government Research*, 10(3): 85–106. (In Persian)
- Bahrani, Hashem (1994). *Al-Burhan fi Tafsir al-Quran (The Proof in the Interpretation of the Quran)*. Qom: Bu'that Foundation.
- Batini, Mohammad Reza (1997). *Contemporary English-Persian Dictionary*. Tehran: Farhang-e Moaser. (In Persian)

- Batman Ghelich, Mohammad Hossein (2017). *Translator's Dictionary (Arabic–Persian)*. Tehran: Mizan. (In Persian)
- Dehkhoda, Ali-Akbar (1955). *Dehkhoda Dictionary*. Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Duverger, Maurice (n.d.). *An Introduction to Political Science*. Translated by: Sami Durubi and Jamal Atassi. Beirut: Dar al-Jeel.
- Eftekharian, Mohammad Hossein (2001). *Encyclopedia of War and Peace (Academic Culture of International Politics)*. Tehran: Moslem. (In Persian)
- Fakhr Razi, Mohammad (1999). *Al-Tafsir al-Kabir (Mafatih al-Ghaib)*. Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi.
- Farahidi, Khalil (1988). *Kitab al-Ayn*. Beirut: Hijrat.
- Ghaffari, Mostafa (2019). *From the June (1963). Uprising*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Ghasemi Shoob, Mohammad (2022). “Typology of Political Negotiation Goals in the Prophetic Tradition (PBUH).” *Contemporary Iranian State Studies*, 8(1): 11–39. (In Persian)
- Ghasemi Shoob, Mohammad, Shahroudi, Mohammadreza, Ayazi, Mohammad Ali (2020). “Recognizing the Political Negotiation of Imam Hassan (AS); Principles of Peace Discourse.” *Islamic Political Research*, 8(18): 118–141. (In Persian)
- Gohari Moghadam, Abuzar, Moudjahed, Kiani Mohammad (2019). “The Negotiation Model in the Prophetic Tradition.” *Political Science*, 15(1). (In Persian)
- Hurr al-Amili, Muhammad (1995). *Wasa'il al-Shia (The Means of Shia)*. Qom: Dar Ihya al-Turath al-Arabi.
- Ibn Babawayh, Muhammad (1984). *Man La Yahduruhu al-Faqih (The One Who Has No Jurist Present)*. Qom: Islamic Publications Office.
- Ibn Manzur, Muhammad (1994). *Lisan al-Arab (The Tongue of the Arabs)*. Beirut: Dar al-Fikr for Printing and Publication.
- Javadi Amoli, Abdullah (2000). *Thematic Interpretation: The Prophet's Conduct in the Quran*. Researcher: Hossein Shafiei. Qom: Isra. (In Persian)
- Khamenei, Ali (2019r). *The Idea of Resistance from the Perspective of Ayatollah Khamenei*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2013). *The Sun in Confrontation*. Researcher: Hadith Loh-e Qalam Cultural Institute. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2017a). *Two Mujahid Imams*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2018). *Common Pain*. Researcher: Hossein Shahsavari. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2018). *Comrades of Hussein (AS)*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2018). *Enemy Recognition*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2018). *Teachings of the Revolution*. Researcher: Alireza Mokhtarpour Ghahroudi. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2018). *The Islamic Ummah*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)

- Khamenei, Seyyed Ali (2019). *Charter of the Teachings of the Islamic Revolution*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2019). *Nahj al-Balagha: Explanation of Parts of Nahj al-Balagha*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2019). *Politics from the Perspective of Ayatollah al-Ozma Khamenei*. Researcher: Amir Siahpoosh. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2019b). *The New Era of the World*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2019c). *The Form and Nature of the Islamic Revolution in the Statements of Ayatollah Khamenei*. Research: Mohammadreza Haji Anzhaei. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2019d). *Armaghan*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2020a). *The Epic of Imam Sajjad (AS)*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2022a). *Commentary on Surah Bara'at*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (2022b). *Commentary on Surah Tawbah*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali (n.d.). *Statements*. Tehran: Islamic Revolution Publications. (In Persian)
- Khansari, Mohammad (1953). *Formal Logic*. Tehran: Didar. (In Persian)
- Khomeini, Ruhollah (2000). *Guardianship of the Jurist: Islamic Government*. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. (In Persian)
- Kulayni, Mohammad (1984). *Al-Usul al-Kafi*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya.
- Latifi Pakdeh, Lotfali (2009). *Islam and International Relations*. Qom: Zamzam Hedayat. (In Persian)
- Majlesi, Mohammad Baqer (1983). *Bihar al-Anwar*. Beirut: Dar al-Turath al-Arabi.
- Mostafavi, Hassan (1995). *Al-Tahqiq fi Kalimat al-Quran al-Karim*. Tehran: Institute of Printing and Publishing. (In Persian)
- Nahj al-Balagha (The Peak of Eloquence)
- Omidvar, Hossein (2011). *Globalization and International Relations*. Tehran: Afraz. (In Persian)
- Pakatchi, Ahmad (2012). *Research Method with Emphasis on the Field of Quran and Hadith Sciences*. Qom: Imam Sadiq University (AS). (In Persian)
- Redhead, Brian (1998). *Political Thought from Plato to NATO*. Translated by: Morteza Kakhi and Akbar Afsari. [n.p.]: Agah. (In Persian)
- Sadr, Mohammad Baqir (2004). *Logical Foundations of Induction*. Translated by: Ahmad Mohammad Ali Qods Pour. Tehran: Yamin. (In Persian)
- Sadr, Mohammad Baqir (2020). *Historical Traditions in the Holy Quran*. Translated by: Jalal Miraghahi. Qom: Dar al-Sadr Publications. (In Persian)
- Sajjadi, Abdul Qayyum (2009). *Diplomacy and Political Behavior in Islam*. Qom: Boostan Ketab. (In Persian)

-
- Schoenfield, Mark, Schoenfield, Rick (2008). *The Art and Science of Negotiation*. Translated by: Ali Mostajeran. Tehran: Ney Publishing. (In Persian)
  - Shaban Nia, Qasem (2020). “Characteristics of Desirable Islamic Negotiation in Resolving Regional and International Political Conflicts.” *Islamic Political Research*, 8(18). (In Persian)
  - Sharif Razi, Mohammad (1987). *Nahj al-Balagha (Sobhi al-Saleh)*. Qom: Dar al-Hijrah.
  - Shetabdra, Mohammad (2019). “Observatory Negotiation Model with an Analytical-Critical View of the Philosophy of Negotiation and its Approaches (Case Study: JCPOA Agreement).” *Defense Policy*, 28(107): 9–51. (In Persian)
  - Souri, Alireza (2018). “Imam Khamenei's Management in Crises: A Case Study (The Crisis Before the 2009 Elections).” *Crisis Management Studies*, 8(31). (In Persian)
  - Tabataba'i, Mohammad Hossein (1973). *Al-Mizan fi Tafsir al-Quran*. Beirut: Al-Alami Institute for Publications.
  - Tarihi, Fakhr al-Din (1987). *Majma' al-Bahrain*. Researcher: Seyyed Ahmad Hosseini. [n.p.]: Maktab Nashr al-Thaqafa al-Islamiyya.
  - The Holy Quran
  - Tusi, Hamidreza (2019). “A Study on the Rule of Reciprocity Based on Verse 58 of Surah Al-Anfal.” *Quranic Teachings*, 16(29): 199–222. (In Persian)
  - Tusi, Mohammad (1986). *Tahdhib al-Ahkam*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya.
  - Zabidi, Muhammad Murtada (n.d.). *Taj al-Arus min Jawahir al-Qamus*. Beirut: Al-Maktaba al-Hayat.
  - Zanjani, Abbasali (2006). *The Foundations of Islamic Political Thought. 3rd Ed.* Tehran: Research Institute for Islamic Culture and Thought. (In Persian)